

DALIA DILYTĖ

Kristijono Donelaičio epinių formulių likimas *Metų* vertimuose į rusų kalbą

<https://doi.org/10.51554/SLL.21.52.07>

ANOTACIJA. Straipsnis skirtas Davido Brodskio ir Sergejaus Isajevio atliktų Kristijono Donelaičio *Metų* vertimų į rusų kalbą nagrinėjimui. Tyrimo objektu pasirinktas vienas iš svarbiausių epinio kūrinio elementų – epinės formulės. Pateikiamas įvairių epinių formulių variantų vertimų tyrimas.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: epas, epinė formulė, Donelaitis

Iš daugelio indoeuropiečių kalbų prabėgę šimtmečiai atėmė laimę rašyti kai kuriais metrais, taip pat ir hegzametru, todėl į tas kalbas dėl jų fiksuoto kirčio ar gramatikos dėsnių ypatumų hegzametru parašyti kūriniai verčiami kitais metrais arba proza. Rusų kalba priklauso nedidelei grupei tų kalbų, kurių ši nelaimė neištiko, tad turime du kartus¹ hegzametru išverstus Kristijono Donelaičio *Metus*: XX a. viduryje jų ėmėsi Davidas Brodskis² (paskutinis jo

¹ Esama duomenų buvus ir trečią vertimą. Balys Sruoga yra paskelbęs žinią, kad XX a. pradžioje visus ar beveik visus *Metus* buvo išvertęs poetas Viačeslavas Ivanovas, bet vertimas nebuvo išspausdintas (Balys Sruoga, „Maksimas Gorkis ir lietuvių literatūra (Atsiminimų žiupsnelis)“, in: *Pergalė*, 1946, Nr. 3, p. 72). Dabar žinomas tik nedidelis šio vertimo fragmentas. Rankraštis saugomas Lietuvių literatūros ir tautosakos institute (F 8/5). Kadangi iš fragmento daryti kokius nors apibendrinimus rizikinga, jo šiame straipsnyje nenagrinėsime.

² Šio straipsnio tyrimas atliktas remiantis leidiniais: Кристионас Донелайтис, *Времена года*, перевод с литовского Давида Бродского, Москва: Художественная литература, 1964; Кристионас Донелайтис, *Времена года: Поэма*, перевод с литовского Давида Бродского, Вильнюс: Вага, 1984.

paties peržiūrėto ir pataisyto vertimo variantas pasirodė 1964 m.), o XXI a. savo vertimą paskelbė Sergejaus Isajevas³.

Metų vertimai į rusų kalbą yra beveik netyrinėti. Neturime nei didelės ir išsamios šių vertimų studijos, nei konkrečius pavienius klausimus nagrinėjančių straipsnių. Dažniausiai vertimai į rusų kalbą paminimi bendrose pristatomojo, informacinio pobūdžio apžvalgose⁴. Būta bandymų panagrinėti ir kelių vertimo eilučių kai kuriuos bruožus, bet tai daryta pernelyg trumpai, fragmentiškai ir nekonkrečiai⁵. Kalbėti apie viso veikalą vertimo kokybę ir daryti išvadas apie santykį su originalu įmanoma tik pirma išanalizavus didžiąją daugumą translemomis vadinamų atskirų teksto vienetų⁶ (prasminių junginių, įvairių konstrukcijų, poezijos kūrinio eilėdaros ypatumų, frazeologizmų, tropus, sinonimų etc.), kurių kiekvienas yra viso kūrinio vaizdinio audinio ir dvasios raiškos maža dalelė. Paskui viską apibendrinus, atlikus rezultatų sintezės procesą, galima skelbti teiginius apie viso kūrinio vertimo vertę. Šio straipsnio uždavinys yra panagrinėti tik vienos translemos – epinių formulių – vertimą.

Epo žanrui būdinga tai, kad poeto ištarti žodžių junginiai, frazės, eilutės neištirpsta, neišnyksta teksto erdvėje. Jie grįžta ir grįžta, kaip sugrįžta vasara ar žiema. Jie kartojasi taip, kaip kartojasi ornamento detalės ar dainų bei giesmių priedainiai. Kūrėjai mėgsta ir retorinę pakartojimo figūrą, bet dabar turime

³ Šio straipsnio tyrimas atliktas remiantis leidiniu: Kristijonas Donelaitis, *Metai: Poema, pasakėčios, laiški, eilėraščiai*, iš lietuvių ir vokiečių k. vertė Sergejus Isajevas (Clandestinus) = Кристийонас Донелайтис, *Времена: Поэма, басни, письма, стихи*, перевод с литовского и немецкого Сергея Исаева (Clandestinus), Калининград: Калининградский ПЕН-центр, 2011.

⁴ Pvz.: Kostas Korsakas, „K. Donelaitis rusiškai“, in: *Literatūrų draugystė*, kn. I, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962, p. 589–607; Jurgis Lebedys, „K. Donelaičio raštų leidimai ir vertimai“, in: Jurgis Lebedys, *Lituanistikos baruose*, t. I, Vilnius: Vaga, 1972, p. 260–261; Albinas Jovaišas, „Kristijonas Donelaitis“, in: Eugenija Ulčinaite, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija. XIII–XVIII amžius*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 475.

⁵ Albinas Jovaišas, „K. Donelaičio kūrybos vertimai į kitas kalbas“, in: *Kristijonas Donelaitis, (Literatūra ir kalba, t. VII)*, Vilnius: Vaga, 1965, p. 291–296; Alma Lapinskienė, „Kristijono Donelaičio „Metų“ vertimai į rusų ir baltarusių kalbas“, in: *Kristijono Donelaičio reikšmės: Straipsnių rinkinys*, sudarė Mikas Vaicekuskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 378–383.

⁶ Kazimieras Ambrasas-Sasnava, *Vertimo mokslas*, Vilnius: Mokslas, 1978, p. 34, 46; Valdas Petrauskas, „Teksto analizė ir sintezė“, in: *Meninio vertimo problemos*, Vilnius: Vaga, 1980, p. 131–146.

galvoje ne ją, o epinio kūrinio savastį – žodžių junginių, eilučių, eilučių grupių, eilučių dalių pakartojimus, laikomus būtinu epinio stiliaus bruožu⁷. Tokie pakartojimai paprastai vadinami epinėmis formulėmis. Kartais jos susideda iš kelių sakinių, bet dažniau esti gerokai trumpesnės. Formulės atlieka svarbų vaidmenį. Pirma, eilučių ir žodžių junginių pakartojimai yra tam tikri signalai, jungiantieji tekstą į vienį: girdėta ar skaityta frazė klausytojui ar skaitytojui primena jau žinomą tekstą⁸. Antra, labai svarbu yra tai, kad formulės suteikia epo tekstui pastovumo, tradicijos saugojimo, tvirtumo įspūdį⁹.

Kai kurios Homero formulės yra ilgėlesnės, kaip ši, kelis kartus pakartota *Odisejoje*, užimanti dvi eilutes: σῆτον δ' αἰδοίη ταμίη παρέθηκε φέρουσα, / εἶδατα πόλλ' ἐπιθεῖσα, χαριζομένη παρεόντων·(Hom. Od. I. 139–140; IV. 55–56; VII. 175–176; X. 371–372; XV. 138–139; XVII. 94–95)¹⁰. Keliolika kartų pakartota tokia vienos eilutės formulė: Ἴημος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος Ἥως (Hom. Od. II. 1; III. 404, 491; IV. 306, 431; V. 228; VIII. 1; IX. 152, 170, 307, 437; XII. 8; XIII. 18; XVII. 1)¹¹. Tačiau didžiąją Homero formulių daugumą sudaro ne kelios eilutės ir ne visa viena eilutė, o eilutės dalis. Pvz., per abu Homero epus keliauja apie dvidešimt kartų pakartotas dviejų žodžių junginys ὑπόδρα ἰδὼν su dažniausiai prijungtu trečiuoju sandu προσέφη – „baltom pažiūrėjęs atsakė“¹²: Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κρατερὸς Διομήδης (II. V. 251); Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη κορυθαίολος Ἴεκτωρ·(II. XII. 230); Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς (II. XIV. 82); Τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς (II. XXII. 260); τὸν δ' ἄρ' ὑπόδρα ἰδὼν προσέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς (Od. XVIII. 14); καὶ μιν ὑπόδρα ἰδὼν ἔπεα πτερόεντα προσηύδα Od. XVIII. 389)¹³ etc. Formulė

⁷ Hermann Fränkel, *Dichtung und Philosophie des fruehen Griechentums*, New York: Published by the Philological Association, 1951, p. 37.

⁸ Herbert Bannert, *Formen des Wiederholens bei Homer*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1988, p. 25.

⁹ Erich Bethe, *Die Griechische Dichtung*, Wildpark–Potsdam: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1929, p. 51.

¹⁰ „O ūkvedė drovi paraikiusi duonos pridėjo, / Valgių prikrovė krūvas ir džiaugės, kad turi ko duoti.“ Vertė Antanas Dambrauskas.

¹¹ „O kai ryto duktė Aušra rožiapirštė prašvito.“ Vertė Antanas Dambrauskas.

¹² Vertė Jeronimas Ralys. Beje, tikriausiai šio junginio aidas yra Donelaičio pavartotas *žnairoms į Kubą žiūrėdams* (ŽR 118).

¹³ „Jam, pažiūrėjęs baltom, Diomedas galingas atsakė“; „Hektoras jam skaisčiašalmis, baltom pažiūrėjęs, atsakė“; „Jam, pažiūrėjęs baltom, Odisejas gudrusis atsakė“; „Jam, pažiūrėjęs

Tὸν (Τῆν) δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη – „jam (jai) atsakydamas(a) tarė“ pavartota apie penkiasdešimt kartų: (Hom. Il. I. 130, 215, 285, 560; II. 369; IV. 814; V. 764, 814; VI. 520; VII. 283; VIII. 292; IX. 307, 606; X. 42, 382, 423, 554; XIII. 76; XVII. 187; XIX. 145, 154, 198, 215; XX. 19, 222; XXI. 222; XXII. 182; XXIII. 93; XXIV. 138, 299; Hom. Od. V. 214; VII. 207; VII. 240; VII. 302; VIII. 152; VIII. 412; VIII. 463; IX. 1; XI. 354; 377; XIII. 416; XIV. 390; XV. 380; XVI. 201; XVII. 16; 192; 353 etc.). Be šių, randame formules „žibančią ietį paleido“; „šarvus prišokęs nuplėšė“; „šarvai sužvangėjo variniai“; „akis apvilko tamsybė“; „mieląją tėviškės žemę“; „juodoju laivu atkeliavo“; „gailiai prarūdo balsu“ ir daugybę kitų. Teigiama, kad pakartojimai ir formulės Homero epe yra savaiminiai, padiktuoti kūrybos proceso ir kūrinio specifikos būtinybės, o ne tyčia prikaišioti. Jie išplaukia iš vidinės poetinės logikos kaip poeto kalbėjimo tėkmėje atsirandantis elementas¹⁴. Homeru sekė visi kiti graikų ir romėnų epų kūrėjai, o iš jų formulių vartojimo tradicija perėjo į Naujųjų laikų epus.

Kristijono Donelaičio *Metuose* formulių irgi atseikėta dosniai. Dėl to stebėtis nereikia, nes yra žinoma¹⁵, jog ir mokydamasis lotyniškoje Knypavos mokykloje, ir studijuodamas Karaliaučiaus universitete, Donelaitis iš antikinių šaltinių sėmėsi žinių, išminties, mokėsi rašyti ir viešai kalbėti. Homerą ir Hesiodą jis skaitė graikiškai, Vergilijų ir kitus romėnus – lotyniškai, įvairiais aspektais nagrinėjo šiuos tekstus, tad, be abejo, puikiai suvokė epinių formulių stilistinius ypatumus ir funkcijas.

Į rusų kalbą išverstų *Metų* epinių formulių pavyzdžiai būtų tokie. Formulė **Ak, kur dingot** (veiksmažodžio formos galūnės kinta dėl asmens ir skaičiaus) Brodskio išversta taip:

Ak! Kur dingot Prūsuose barzdota gadynė (VD 338) – Б: Где же, где же теперь старина бородатая наша;

Ak! Kur dingot jūs, barzdotos mūsų gadynės (VD 579) – Б: Где же, где же теперь старина бородатая наша;

baltom, greitakojis Achilas atsakė“ (vertė Jeronimas Ralys); „Jam, pažiūrėjęs skersom, Odisėjas daugmintis atsakė“; „Ir, pažiūrėjęs skersom, atrėžė žodžiais sparnuotais“ (vertė Antanas Dambrauskas).

¹⁴ Egbert J. Bakker, *Poetry in Speech. Orality and Homeric Discourse*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1997, p. 207.

¹⁵ Leonas Gineitis, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Vaga, 1990, p. 210–216, 360; Albinas Jovaišas, *Kristijonas Donelaitis*, Kaunas: Šviesa, 1992, p. 14–20; Albinas Jovaišas, „Kristijonas Donelaitis“, p. 434.

Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės, Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt netokėjo (RG 775–776) – Б: **Эх, и куда ушли** времена, когда еще пруссы / Ни одного словца по-немецки сказать не умели;

Ak! Kur dingo viežlybums jau mūsų gadynių (RG 338) – Б: **Где же, где же** она, **былая** благопристойность;

Ak, kur dingot, ak, jūs jaunos mūsų dienelės (ŽR 607) – Б: **Ах, наши дни** золотые куда вы навек **улетели**;

Ak, kur dingot, giedros jūs gi pavasario dienos (RG 22) – Б: **Где же вы, красные дни?** Куда, скажите, вы **делись**;

Ai! kur dingsta glūps ir vaikiškas šokinėjimas (VD 86) – Б: **Резвость да** глупость ребячья куда, скажи, **пропадают**?

Matome, kad formulės sandai nėra perteikiami nuosekliai. Brodskis keičia Donelaičio formulės jaustuką eilutės pradžioje, o veiksmazodžio „dingti“ formas arba verčia įvairiais žodžiais („ушли“, „улетели“, „делись“, „пропадают“), arba visai praleidžia.

Isajevo vertime ši formulė skamba taip:

Ak! Kur dingo Prūsuoje barzdota gdynė (VD 338) – И: **Эх, где же в пруссах теперь** старина бородатая наша;

Ak! Kur dingot jūs, barzdotos mūsų gdynės (VD 579) – И: **Ах, куда ж ты девалась теперь**, старина бородатая наша;

Ak, kur dingot jūs, lietuviškos gadynėlės, / Kaip dar prūsai vokiškai kalbėt netokėjo (RG 775–776) – И: **Ах, и куда ты пропало** родное литовское время, / Когда наш прусс по-немецки не знал ни словечка;

Ak! Kur dingo viežlybums jau mūsų gadynių (RG 338) – И: **Где же** благопристойность времен стародавних;

Ak, kur dingot, ak, jūs jaunos mūsų dienelės (ŽR 607) – И: **Ах, наши дни** молодые, куда ж вы навек **запропали**!

Ak, kur dingot, giedros jūs gi pavasario dienos (RG 22) – И: **Ах, куда ж вы ушли**, светлейшие лета денёчки;

Ai! kur dingsta glūps ir vaikiškas šokinėjimas (VD 86) – И: **Ах, куда** глупость да резвость ребячья тогда **пропадают**?!

Matome, jog Isajevas elgiasi lygiai taip pat, kaip ir pirmasis vertėjas: jis irgi arba kaitalioja žodžio „dingti“ atitikmenis („девалась“, „пропало“, „запропали“, „ушли“, „пропадают“), arba nepateikia jokio jo atitikmens.

Reikėtų laikyti, kad formulės „nusitverti darbus“ tiksliai neperteikė nei vienas, nei kitas vertėjas. Nors Brodskis tris kartus kartoja tą patį veiksmąžodį „приниматься“ ir tik ketvirtoje vietoje pakeičia jį kitu, tačiau vietoje daiktavardžio *darbus* pateikia kelis įvairius žodžius („дело“, „труд“, „работа“):

Iš bėdos pelnytis ką nusitversite darbus (ŽR 589) – Б: Как **приниматься за дело** и вас нужда приневолит;

Vis protingai, vis pataži nusitverkite darbus (PL 450) – Б: Не суетясь, не спеша **принимайтесь за труд** повседневный;

Kad mes būriškus jau vėl nusitverdami darbus (PL 470) – Б: Вновь **за работу** нашу крестьянскую **примемся** дружно;

Judykimės pataži nuolatai nusitvert savo darbus (PL 410) – Б: С должным усердием **возьмемся за труд** повседневный, соседи.

Isajevas čia kartoja žodį „труд“, bet keičia veiksmąžodžius („возьмёмся“, „приниматься“, „исполняйте“):

Judykimės pataži nuolatai nusitvert savo darbus (PL 410) – И: Дружно **труды исполнять** повседневные наши **возьмёмся**;

Iš bėdos pelnytis ką nusitversite darbus (ŽR 589) – И: Вас **приниматься за труд** принудят лишения да беды;

Vis protingai, vis pataži nusitverkite darbus (PL 450) – И: Мерно, разумно свои понемногу **труды исполняйте**;

Kad mes būriškus jau vėl nusitverdami darbus (PL 470) – И: **за труды** наши дружно **возьмёмся**.

Iš pradžių atrodo, kad vertėjai bandė dviejose vietose išsaugoti formulę *kribždėti pagavo* dirbančių žmonių vaizdo palyginime su skruzdėlynu. Čia Brodskis vartoja „зашевелились – зашевелилось“. Isajevas perėmė tą patį („зашевелилось – зашевелились“), bet vieną sykį (VD 436) nukeldamas „зашевелились“ į eilutės pradžių neišlaikė pastovios žodžio vietos. Vis dėlto svarbu tai, kad abu vertėjai pasitelkia tos pačios šaknies žodžius, taip truputį primindami Donelaičio formulę:

Tuo laukai kaip skruzdėlyns kribždėti pagavo (VD 436) – Б: Как муравейник луга мгновенно **зашевелились**; И: **Зашевелились** луга, закопошились мгновенно, что твой муравейник;

Nei koks skruzdėlyns visur kribždėti pagavo (ŽR 388) – Б: Как в муравейнике, все встревожилось, **зашевелилось**; И: Будто в каком муравейнике всё **зашевелилось**.

Tačiau trečioje vietoje esame priversti nusivilti, nes siekio išsaugoti tą pačią formulę neberandame. Brodskis junginį *kribždėti pagavo* verčia veiksmažodžiu „загомозились“, o Isajevas – junginiu „подали голос“:

Tuo po tam pašaliai visi kribždėti pagavo (PL 32) – Б: Вот уж по всем углам пернатые **загомозились**; И: Птицы небесные тоже зычный свой **подали голос**.

Abiejų vertėjų pasirinkti variantai niekuo neprimena Donelaičio formulės ir šiose eilutėse:

Dievą bluznydams taip baisiai šaukti pagavo (PL 215) – Б: Так богохульствовал гнусно и так он **орал** несусветно; И: Бога, шельмец, проклинал и **орал** непотребное слово.

Jaugi gana, kaimynai! – Pričkus šaukti pagavo (ŽR 208); Б: Хватит, соседушки, хватит, – **ответил** Причкус сердито; И: Хватит, соседи, довольно! – **ответствовал** Причкус сердито.

Daugybe pastovių junginių Donelaitis, kaip ir Homeras, pradeda savo personažų kalbas. Deja, nuolatinio ir nuoseklaus jaustuko ir kalbėjimą reiškiančio žodžio samplaikos kartojimo vertimuose nerandame. Abu vertėjai kaitalioja ir pirmąją formulės **Ak!** – **tarė** jaustuką, ir veiksmažodžio **tarė** atitikmenis:

Ak! – **tarė Lauras** (PL 245) – Б: Глупости, – выкрикнул Лаурас; И: Ах, – молвил Лаурас (PL 245).

Ak! – **tarė Lauras** (ŽR 391) – Б: Эх, – промовил Лаурас; И: Ах, – молвил Лаурас (ŽR 391).

Ak! – **tarė ji** (PL 319) – Б: Ах, – отвечает лукаво; И: Ах, – с хитрецей отвечает.

Ak, – **tarė Paikžentis** (PL 498) – Б: Это, – Пайкжентис крикнул; И: „Ах, – молвил Пайкжентис.

Ak! – **tarė Selmas** (VD 114) – Б: Эх, – отозвался Сельмас; И: Ох, – молвил Сельмас.

Ak! – **tarė Selmas** (VD 530) – Б: Эх, – отозвался Сельмас; И: Эх, – молвил Сельмас.

Ak! – **tarė Selmas** (RG 325) – Б: Да, времена подошли нечестивые, – вымолвил Сельмас; И: Ах, – молвил Сельмас.

Ak! – **tarė Selmas** (RG 773) – Б: Хватит! – вымолвил Сельмас; И: Ах, – молвил Сельмас.

Ak! – **tarė** *Krizas* (VD 314) – Б: То-то же, – вымолвил Кризас; И: Ах, – молвил Кризас.

Ak, – **tarė** *jam Enskys* (RG 532) – Б: Ах, – отозвался Энскис; И: Ах, – ему Энскис промолвил.

Ak, – **tarė** *jam Enskys* (ŽR 165) – Б: Ах, – отозвался Энскис; И: Ах, – молвил Энскис ему.

Ak, – **tarė** *Pričkus* (RG 267) – Б: Это я видел не раз, – отозвался Причкус; И: „Ах, – молвил Причкус.

Ak, – **tarė** *Paikžentis* (VD 483) – Б: Ах, – отозвался работник бывалого Блеберса Пайкжентс; И: Ах, – молвил Пайкжентис, Блеберса бывалого служка.

Ak, – **tarė** *viens tarp jų* (ŽR 360) – Б: Эх, – там кто то сказал; И: Ах, – кто то молвил из них.

Tą patį regime ir formulių **Rods**, – **tarė**, **Tič**, – **tarė** ir **Stui**, – **tarė** vertimuose. Čia irgi neišsaugoti nei pirmi žodeliai, nei veiksmažodis **tarė**:

Rods, – **tarė** *Slunkius* (PL 418) – Б: Кажется, – молвил Слункюс; И: Кажется, – Слункюс промолвил.

Rods, – **tarė** *Pričkus* (PL 294) – Б: Люди в года молодые, – сказал раздумчиво Причкус; И: Верно, – отвечивал Причкус (PL 294);

Rods, – **tarė** *Pričkus* (RG 485) – Б: Это я видел не раз, – отозвался Причкус; И: Что ж, – молвил Причкус, – со мною не раз так случилось (RG 485).

Rods, – **tarė** *Pričkus* (ŽR 117) – Б: Кажется, – вымолвил Причкус; И: Кажется, – Причкус промолвил.

Rods, – **tarė** *Blėkius* (PL 553) – Б: Кстати, – заметил Блекюс; И: Кажется, – Блекюс промолвил.

Rods, – **tarė** *Lauras* (VD 46) – Б: Кажется, – молвил Лаурас; И: Кажется, – Лаурас молвил.

Rods, – **tarė** *Lauras* (RG 391) – Б: Тут и сноровка нужна, – прознес расудительный Лаурас; И: Так, – молвил Лаурас.

Rods, – **tarė** *Lauras* (ŽR 528) – Б: Так, – отозвался Лаурас; И: Что ж, – молвил Лаурас.

Rods, – **tarė** *Selmas* (ŽR 182) – Б: Кажется, – вымолвил Сельмас; И: Кажется, – Сельмас сказал.

Tič! – **tarė** *Pričkus* (PL 567) – Б: Цыц! – тогда ему Причкус сказал; И: Цыц! – молвил Причкус.

Tič, – tarė jis (PL 158) – Б: Цыц! – вскричал он; И: Цыц! – крикнул он.

Tič, – tarė jis (VD 476) – Б: Тише, – ответил детина; И: Тише, – он мне отвечал.

Tič, – tarė Selmas (Žr 468) – Б: Хватит! – вымолвил Сельмас; И: Цыц! – молвил Сельмас.

Stui, – tarė Pričkus (VD 242) – Б: Хватит! – вымолвил Причкус; И: Будет вам! – вымолвил Причкус.

Stui, – tarė kaimynkas viernai užstodama Jekė (VD 639) – Б: Стой! – за соседок своих заступаясь воскликнула Еке; И: Полно! – воскликнула Йеке.

Nagrinedami kitų formulių vertimus, irgi turime konstatuoti, kad abu vertėjai nesaugo žodžių junginių, nesilaiko jų kartojimo principo. Išskiriant ir įvairiai kaitaliojant žodžius ardomas, pavyzdžiui, junginys „vasarą švęsti“. Brodskis žodį „švęsti“ tai verčia trimis skirtingais veiksmažodžiais, tai pasitelkia daiktavardį „праздник“:

Kad dainuodama dar ilgiaus savo vasarą švęsi (PL 143) – Б: Празднуя в рощах, когда раскатишь звучные трели.

Žinom juk, kaip vaikesčiai savo vasarą švenčia (PL 308) – Б: Мы-то ведь знаем, как дружно весну справляют ребята.

Vislab, kas pas mus lakstydams vasarą šventė (RG 30) – Б: Все, что порхало, резвилось на светлом празднике лета.

Taipgi namai žuvų, kur varlės vasarą šventė (ŽR 5) – Б: Глянь, владения рыб, где лягушки лето справляли.

Ir jau taip, kaip jūs, savo jauną vasarą šventėm (ŽR 592) – Б: Лето свое молодое мы также справляли беспечно.

Ar kas dar daugiau pas mus savo vasarą šventėt (ŽR 638) – Б: Вы, что в наших краях свой летний встретили праздник.

Isajevui irgi prireikė trijų veiksmažodžių ir to paties daiktavardžio „праздник“:

Kad dainuodama dar ilgiaus savo vasarą švęsi (PL 143) – И: Когда ты долгим напевом своим будешь праздновать лето.

Žinom juk, kaip vaikesčiai savo vasarą švenčia (PL 308) – И: Знаем ведь как ребятня ежегодно весну привлекает.

Vislab, kas pas mus lakstydams vasarą šventė (RG 30) – И: Всё, что летало-резвилось всюду летний праздник справляя.

Taipgi namai žuvų, kur varlės vasarą šventė (ŽR 5) – И: Также и рыбок жилища, где лето лягушки справляли.

Ir jau taip, kaip jūs, savo jauną vasarą šventėm (ŽR 592) – И: Так же, как вы, мы беспечно лета молодые справляли.

Ar kas dar daugiau pas mus savo vasarą šventėt (ŽR 638) – И: Да кто ещё в нашем крае справлял летний праздник весёлый.

Nepatenkinamais reikėtų laikyti taip pat ir šių formulių vertimus:

Taipgi bevalgant jau ir būriškai besidžiaugiant (RG 176) – Б: Тою порой, как, жуя, насыщались они по-крестьянски; И: И пока так наслаждались они по обычаю буров.

Taipgi bevalgant ir kaimyniškai besidžiaugiant (RG 711) – Б: Благопристойно пирушка текла; И: Вдруг неожиданно между едой и соседскою шуткой.

Bet ir meškos, ir vilkai šokinėdami džiaugės (PL 25) – Б: Также медведь и волк разгулялись, весело скачут; И: Даже медведи с волками от радости стали резвиться.

Bet visi visur sumišai šokinėdami džiaugės (PL 42) – Б: Всюду день-деньской великое шло ликованье; И: Радость повсюду, прыжки и галдёж бесконечный.

Ale ką mislijat, kad toks tūls randasi smirdas (ŽR 139) – Б: Что ж подумать, когда встречаешь такого поганца; И: Что же помыслить, когда прощельгу такого встречаешь.

Tarp lietuvininkų daugysk tūls randasi smirdas (RG 425) – Б: Много встречается нынче таких негодяев; И: Среди литовцев немало теперь развелось негодяев.

Rods ir tarp lietuvininkų tūls randasi kiaulė (VD 532) – Б: Нынче есть и сред нас, которые рьяно / Пришлых швейцарцев хулят; И: Нынче и среди литовцев свиной ты немало отыщешь.

Ypačiai ant česnių linksmų tūls randasi naras (RG 261) – Б: И особливо на шумных пирушках находятся дурни; И: И на весёлом пиру таких можно видеть болванов.

Taip kad šunys, iš visų pašalių susibėgę (PL 234) – Б: Так что псы гурьбой набежав со всего околотка; И: Так что собаки сбежался аж с нескольких улиц.

Štai tuo bėdos iš visų pašalių susibėga (PL 392) – Б: в гости – одна за другою – беды / Жалуют к нам; И: Тут же к нам беды стекаются многие раз отовсюду.

Tuo kaimynkos iš visų pašalių susibėgo (RG 750) – Б: отовсюду соседки сбежались; И: Тут же на вопли соседки сбежались с подворий ближайших.

Ir putodams sniegs visur į nieką pavirto (PL 4) – Б: пеной играя снег исчезает в ничто превратившись; И: Снег на прощанье лишь пеной взыграл и повсюду в ничто превратился.

Su grožybėmis visoms į nieką pavirsta (VD 93) – Б: В полном цвету исчезают, и больше их нет и в помине; И: Вмиг исчезают со всей красотой и становятся прахом.

Štai ir viežlybums tuojaus į nieką pavirto (VD 349) – Б: Благопристойность былую литовцы навек потеряли; И: Так вот литовцы совсем благопристойность свою позабыли.

[Dainos] Dėl baisybės tos tuojaus į nieką pavirto (RG 251) – Б: Разом утихли кругом, будто не было их и в помине; И: Разом утихли по горнице из за такого смятенья.

Ašarų mums per daug ir raudą didę padarė (VD 249) – Б: Нас опечалил безмерно, лить слезы обильно заставил; И: Чем уготовил нам слёзы и горестей многих начало.

Ir visoms lankelėms raudą didę padarė (VD 441) – Б: Плачем-рыданьем великим наполнились дальние поймы; И: И все поля и луга наполняла, костлявая, горестным плачем.

Numirdams nuoglai mums raudą didę padarė (ŽR 502) – Б: Помер наш амстрат внезапно и плакать нас горько заставил; И: Умер внезапно и нас сокрушаться заставил безмерно.

Metuose epinių formulių yra gerokai daugiau, nei čia pateikta, tačiau kadangi vertimai jų neatspindi, tai tyrinėti nelabai yra ką. Peržvelgus formulių vertimus, peršasi išvada, kad abu vertėjai arba nebuvo nieko girdėję apie būtiną epo stilistikos elementą – epines formules – ir jų nesuprato, arba nutarė nekreipti į jas dėmesio. Jokių ryškesnių pastangų nuosekliai išsaugoti Donelaičio formules nematyti, tad reikėtų manyti, jog kai kurios truputį sėkmingesnės vietos vertimuose atsirado atsitiktinai.

LITERATŪRA

AMBRASAS-SASNAVA KAZIMIERAS, *Vertimo mokslas*, Vilnius: Mokslas, 1978.

BAKKER EGBERT J., *Poetry in Speech. Orality and Homeric Discourse*, Ithaca and London: Cornell University Press, 1997.

BANNERT HERBERT, *Formen des Wiederholens bei Homer*, Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1988.

BETHE ERICH, *Die Griechische Dichtung*, Wildpark-Potsdam: Akademische Verlagsgesellschaft Athenaion, 1929.

DONELAITIS KRISTIJonas, *Raštai*, Vilnius: Vaga, 1977.

DONELAITIS KRISTIJonas, *Metai: Poema, pasakėčios, laiškai, eilėraščiai*, iš lietuvių ir vokiečių k. vertė Sergejus Isajevas (Clandestinus) = Кристийонас Донелайтис, *Времена: Поэма, басни, письма, стихи*, перевод с литовского и немецкого Сергея Исаева (Clandestinus), Калининград: Калининградский ПЕН-центр, 2011.

FRÄNKEL HERMANN, *Dichtung und Philosophie des fruehen Griechentums*, New York: Published by the Philological Association, 1951.

GINEITIS LEONAS, *Kristijonas Donelaitis ir jo epocha*, Vilnius: Vaga, 1990.

JOVAIŠAS ALBINAS, „K. Donelaičio kūrybos vertimai į kitas kalbas“, in: *Kristijonas Donelaitis, (Literatūra ir kalba, t. VII)*, Vilnius: Vaga, 1965, p. 291–296.

JOVAIŠAS ALBINAS, *Kristijonas Donelaitis*, Kaunas: Šviesa, 1992.

JOVAIŠAS ALBINAS, „Kristijonas Donelaitis“, in: Eugenija Ulčinaitė, Albinas Jovaišas, *Lietuvių literatūros istorija. XIII–XVIII amžius*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 431–480.

KORSAKAS KOSTAS, „K. Donelaitis rusiškai“, in: *Literatūrų draugystė*, kn. I, Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1962, p. 589–607.

LAPINSKIENĖ ALMA, „Kristijono Donelaičio *Metų* vertimai į rusų ir baltarusių kalbas“, in: *Kristijono Donelaičio reikšmės: Straipsnių rinkinys*, sudarė Mikas Vaicekauskas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 377–388.

LEBEDYS JURGIS, „K. Donelaičio raštų leidimai ir vertimai“, in: Jurgis Lebedys, *Lituanistikos baruose*, t. I, Vilnius: Vaga, 1972, p. 237–262.

PETRAUSKAS VALDAS, „Teksto analizė ir sintezė“, in: *Meninio vertimo problemos*, Vilnius: Vaga, 1980.

ДОНЕЛАЙТИС КРИСТИОНАС, *Времена года*, перевод с литовского Давида Бродского, Москва: Художественная литература, 1964.

ДОНЕЛАЙТИС КРИСТИОНАС, *Времена года: Поэма*, перевод с литовского Давида Бродского, Вильнюс: Вага, 1984.

The Fate of Kristijonas Donelaitis's Epic Formulae in the Translations of *The Seasons* into Russian

S u m m a r y

The article is focused on one aspect of David Brodsky's and Sergei Isaev's translations of Kristijonas Donelaitis's *Metai* (*The Seasons*) into Russian: the rendition of the epic formulae. In an epic work, formulae play an important role. Repetitions of lines and word combinations are not only certain signals that bind the text together; more importantly, the formulae impart the impression of permanence, preservation of tradition, and solidity to an epic text.

An examination of the translations of the epic formulae reveals that the translators of *The Seasons* into Russian struggled with them. No effort to convey the structure of Donelaitis's formulae in a consistent and coherent way was discerned in these translations. Both translators alternate, in various ways, between the short forms of these word combinations and between the key words.

KEYWORDS: epic; epic formula; Donelaitis.